

Kohti porvarillista sivistyneistön ihannetta. Erottautumisen taito helsinkiläiseliitin parissa 1740- luvulta 1820-luvulle

Ulla Ijäs

Jessica Parland-von Essen 2010. Affärer, allianser, anseende. Konsten att tillhöra eliten i Helsingfors ca 1740–1820. Schildts förlag. 224 s.

Jessica Parland-von Essen 2010. Ammatti, avioliitto ja arvostus. Helsinkiläinen eliitti 1740–1820. Schildts. 224 s.

Filosofian tohtori, dosentti Jessica Parland-von Essenin teos ilmestyi vuonna 2010 ruotsiksi nimellä *Affärer, allianser, anseenden* ja suomeksi otsikolla *Ammatti, avioliitto ja arvostus*, molempien kustantajana oli Schildts. Tutkimuksessaan Parland-von Essen kuvaa pikkukaupungin muuttamista pääkaupungiksi 1740-luvulta 1820-luvulle. Näiden vuosikymmenten aikana myös kaupungin eliitti muuttui. Lääninjakouudistuksen myötä virkamiehistöä muutti Hämeenlinnaan. Viaporin linnoittaminen toi kaupunkiin upseereita ja vilkastutti kaupankäyntiä, ja Helsingin tultua Suomen suuriruhtinaskunnan pääkaupungiksi 1812 muutti kaupunkiin uutta virkamieseliittiä. Kasvaneessa kaupungissa kaikki eivät enää tunteneet toisiaan, joten ulkonäöstä ja elämäntavasta tuli yhä tärkeämpi erottautumisen ja yhteenkuulumisen merkki. Arvostus, kunniallisuus ja se, mitä ihmisestä näkyi ulospäin, olivat tuon ajan ihmisten tärkeimpiä ominaisuuksia. Tärkeässä asemassa olivat myös kulutus- ja koulutusvalinnat. Näiden avulla hankitut ominaisuudet auttoivat kilpailussa viroista ja asemasta sekä aatelista vastaan että oman säädyn keskuudessa, kuten Parland-von Essen toteaa.

Henkilöhistoriallisen lähestymistavan myötä Parland-von Essen keskittyy kolmeen helsinkiläissukuun ja tutkimaan eliitin ja sen muodostumisen ehtoja muuttuvassa kaupungissa, jossa raha ja koulutus olivat tärkeämpiä kuin koskaan aiemmin. Tämän muutoksen hän havainnollistaa muonamestari Weckstömin, pormestari Kuhlbergin ja lääkäri Rosenströmin avulla. Henkilöhistoriasta kiinnostuneelle teoksesta löytyy paljon mielenkiintoisia yksityiskohtia, jotka Parland-von Essen on löytänyt muun muassa Helsingin maistraatin pöytäkirjoista sekä erilaisista sukuarkistoista. Teoksessa esiintyvien henkilöiden suuri määrä ja näiden sukulaisuus- ja muut suhteet olisivat mielestäni kaivanneet tarkempaa henkilöhakemistoa tai jopa sukukaaviota. Pelkkä henkilöluettelo, joka löytyy teoksen ruotsinkielisen version alusta, ei riitä muistuttamaan lukijaa monilukuisen henkilöjoukon sukulaisuus- ja ystävyyssuhteista.

Teoksen loppupuolella Jessica Parland-von Essen keskittyy luomaan lähikuvan eräästä teoksen keskeisestä henkilöstä, lääkäri Otto Berndt Rosenströmistä, jonka elämässä koulutus sai merkittävän sijan. Lääkäriperheen arkipäivän kuvaus, ammatinharjoittaminen koulutusvaatimuksineen ja lääkärin työn ammattimaistuminen, kättilöitä ja synnytyksiä unohta-

matta, muodostavat noin neljänneksen teoksen sisällöstä. Vuonna 1765 syntyneen O.B. Rosenströmin saama koulutus oli käytännönläheistä. Teini-ikäisenä hän opiskeli tuttavaperheiden luona näiden kotiopettajien johdolla. 16-vuotiaana O.B. Rosenström aloitti lukiossa, jossa opetusohjelmaan kuului luonnontieteiden opetusta. Isänsä kuoleman jälkeen 19-vuotias Rosenström muutti Haminaan, jossa hän työskenteli kaupungin virkamies- ja kauppiasperheissä kotiopettajana. Haminassa Rosenström solmi kontakteja, joiden avulla hän pääsi opiskelemaan kirurgiaa ja lääketiedettä Pietarin opetussairaalaan. Pietarin aika jäi vain kahteen vuoteen, ja vuonna 1786 Rosenström aloitti Turussa lääketieteen opinnot. Isätön ja rahaton Rosenström, jolla ei ollut kontakteja papistoon, katsoi lääkärinuran tarjoavan parhaat mahdollisuudet sosiaaliseen etenemiseen.

Parland-von Essen kuljettaa työssään mukana myös sukupiirien naisia. Naisten harjoittamalle kättilönammattille ja sen vaatimalle koulutukselle Parland-von Essen on varannut teoksessaan kokonaisen luvun. Teoksen alkupuolella, käsitellessään pormestari Johan Kuhlbergin elämänvaiheita, Parland-von Essen nostaa esiin kauppiailta vaaditun koulutuksen, ja myöhemmin hän sivuaa myös rahvaanlapsien saamaa luku- ja kirjoitustaidon opetusta. Koulutusta käsitellään teoksen useissa eri luvuissa, ja tarkkaavainen lukija saakin hyvän käsityksen 1700- ja 1800-luvun vaihteen koulutusmahdollisuuksista Suomessa. Koulutus on yksi niistä teoksen lukuisista teemoista, josta kirjoittaessaan pyrkii Parland-von Essen, ehkä turhaan, liian kaikenkattavaan tarkasteluun. Keskittymällä keskushenkilöihinsä ja jättämällä aiheidensa taustoittamisen vähemmälle olisi hän kyennyt syventämään analyysiaan teoksen sivumäärän puitteissa.

Johtopäätöksenä koulutuksen merkityksestä aatelittomien keskuudessa Parland-von Essen toteaa, että häpeällä ja siveydellä oli sijansa tämän ihmisryhmän lastenkasvatuksessa. Pyrkinessään erottautumaan aatelin elämäntavasta ylempi porvaristo ja sivistyneistö korostivat koulutusta ja kunniallisuutta. 1700-luvun lopun ja 1800-luvun alun Helsingissä ylempään porvaristoon ja sivistyneistöön oli tulijoita, joten ryhmä koki tarvetta rajata tulijoiden määrää omat etunsa turvatakseen. Tämä kävi Parland-von Essenin mukaan parhaiten korostamalla sivistyksen ja siveellisyyden merkitystä. Tällöin syntynyt keskiluokkainen arvo maailma vallitsi tutkijan mukaan Suomessa seuraavat parisataa vuotta. Kouluttautuminen, kuten muukin kuluttaminen, oli erottautumista ja ryhmäidentiteetin korostamista.

Jessica Parland-von Essen on jättänyt käsittelemättä aatelin, käsityöläiset, sotilaat ja papiston lähes kokonaan. Tästä huolimatta kirjassa olisi ollut ainesta useampaankin teokseen. 1700-luvun suomalaiskaupunkeja koskevaa tutkimusta on alkanut ilmestyä vasta viime vuosina. Tämä nyt käsillä oleva tutkimus osoittaa, että ainesta monitahoiseen aikakauden tutkimukseen on löydettävissä. Parland-von Essenin teos on hyvä osoitus siitä, miten 1700- ja 1800-luvuilla Suomessa elettiin kansainvälistä elämää, jossa sukulaissuhteiden, liiketoiminnan ja opintojen vaatimat vierailut Itämeren alueen muihin kaupunkeihin olivat arkipäivää. Parland-von Essenin teos ei olekaan pelkkä kaupunkihistoria, vaan se tuo esille monia tämän hetken historian tutkimuksen mielenkiintoisena pitämiä aiheita. Liittämällä teos kuluttamisesta, verkostoista, elämäntavasta ja sukupuolesta käytävään tutkimukseen keskusteluun teoksella olisi ollut mahdollisuus tuoda vielä tieteellisemmin esille tätä Suomessa vielä varsin vähän tutkittua aihepiiriä.

Monipuolisuudestaan ja mittavasta henkilögalleriastaan johtuen teos polveilee paikoitellen asiasta toiseen, ja samoja teemoja on käsitelty useissa luvuissa. Käsiteltyjen aiheiden karsiminen olisi tiivistänyt sanottavaa. Toisaalta juuri detaljien runsaus osoittaa, että käytetyissä lähdeaineistoissa piilee vielä paljon tutkittavaa tulevaisuudessakin. Viitoituksineen tieteelliseen muotoon kirjoitettu teos jää kuitenkin jossain määrin valitettavan yleiselle tasolle eikä anna asiaan perehtymättömälle lukijalle mitään vinkkiä siitä, mitä muut tutkijat

ovat aiheesta kirjoittaneet. Nyt lukija saattaa ohittaa ikään kuin itsestäänselvyytenä Parland-von Essenin tutkimustulokset, vaikka näiden tulosten taustalla on mittava arkistomateriaalin tuntemus. Esimerkiksi Parland-von Essen tuo ansiokkaasti esille naisten merkityksen kauppiaseliitin keskuudessa ja sivuaa naisten koulutusta myös kätilönäytöä käsittelevässä luvussa. Kaupunkilaisnaisia koskeva tutkimus on Suomessa ollut varsin harvojen tutkijoiden käsissä, joten ei olisi ollut pahitteeksi, että kirjoittaja olisi vielä painokkaammin korostanut tutkimustuloksiensa merkittävyyttä. Lisäksi teoksen lopulla esille tuleva päätelmä koulutuksen kautta syntyneestä porvarillisen sivistyskodin ihanteesta, joka Suomessa Parland-von Essenin mukaan vallitsi aina 1900-luvun loppupuolelle saakka, jää vaille ansaitsemaansa huomiota. Tästä teemasta, kuten monesta muusta kirjassa esille nousseesta teemasta, jää tutkittavaa vielä tulevaisuudessakin.

Ulla Ijäs on Suomen historian jatko-opiskelija Turun yliopistossa. Hänen väitöstudiumuksensa käsittelee kuluttamista naistoimijuuden ja porvarillisen elämäntavan näkökulmista.